

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Demokrati 2021

Året slutade som det började, med världens ögon på en spektakulär folksamling. Trots vitt skilda kontexter är det förvånansvärt mycket som förenar de aktivister som i januari stormade USA:s kongressbyggnad och de migranter som i november slängdes fram och tillbaka mellan två våldsapparater i gränsområdet mellan Belarus och Polen.

Bägge aktionerna ledde till dödsoffer, bägge organiserades av en auktoritär ledare och i bägge fallen manipulerades fotfolket att agera på basen av en lögn. Gemensamt var också målet för bägge evenemangen: att undergräva eller till och med avskaffa demokratiska institutioner.

Som försök till statskupp kan Trumps blodiga trettondagsjippo i januari kallas klumpigt och amatörmässigt. Samtidigt var det ändå framgångsrikt, såtillvida att huvudinstiftaren undgick straff. Snarare har brottet konsoliderat hans ställning i partiet, där majoriteten fortfarande ser (eller av hänsyn till väljarna låtsas se) honom som den rättmätiga vinnaren av presidentvalet i november 2020. Republikaner som vågar hävda något annat har petats bort från ledande poster. — Att bli medskyldig till ett brott har en starkt sammansvetsande effekt, här följer Republikanerna samma mönster som den lilla terrorcellen i Dostojevskijs roman *Onda andar* (*Бесы*, 1870).

Samtidigt är situationen i USA ironiskt spegelvänd mot den i Belarus, där det också uppstod en folkrörelse i protest mot ett valresultat. Med den

skillnaden att det belarusiska valet var fejkat på riktigt.

I en utvecklad demokrati kan ledare bytas ut genom legitima val.¹ Även om det från förut finns många inbyggda brister i USA:s valsysteem – som känt är till exempel vinnaren inte alltid den som får flest röster – har traditionen om fredliga maktskiften hittills hållit. Tills rebellen Trump kom. Och trots att hans försök att behålla makten med hjälp av ett ”gatans parlament” inte gick helt i lås, är han inte uträknad.

Aleksandr Lukasjenkos migrantattack mot Polen i november hade till syfte att fördjupa sprickorna inom EU. Tusentals enkom ditflugna män, kvinnor och barn från Mellanöstern utnyttjades som hybridvapen. Genom skrämstaktik skulle unionens redan från förut starka antidemokratiska flygel få vatten på sin kvarn. Den belarusiska diktatorn kunde också skadeglatt konstatera att Polen omedelbart valde att strunta i asylrätten inför ’hotet’ från hans mänskliga torpeder.

Här i Finland visade sig högerkanten blixtnabbt beredd att följa Polen i fotspåren. I interpellationsvoteringen i november menade oppositionens parti-

1 Ett kriterium som bland andra Pär Stenbäck har påmint om, bland annat under *Nya Argus* paneldiskussion på bokmässan i Helsingfors 30.10 på temat ”Är demokratin under attack?”.

er att man gott kan glömma nationell och internationell lag. Inte bara Grundfinnarna, som har xenofobi i sitt dna, utan också Samlingspartiet, som anser sig hylla laglighet, och de så kallade Kristdemokraterna, som anser sig stå för mänskliga värderingar.

Enligt den senaste rapporten från Stockholmsbaserade International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) var demokratin 2021 på tillbakagång inte bara i Ungern och Polen utan också i bland andra Slovenien – och i USA. De två senare räknas av IDEA nu för första gången till kategorin ”vikande demokratier”.

Enligt ett annat institut, V-Dem i Göteborg, är Polen det land som gått mest bakåt i demokratiavseende under det senaste decenniet. Ungern klassas, som enda EU-land, inte ens som en demokrati utan som ’elektoral autokrati’.

Ur den synpunkten är strävandena att dra in EU-bistånd och skärpa tonen mot Polen och Ungern intressanta. EU-domstolen dömde i oktober i år Polen att böta 1 miljon euro per dag för att landet har tillsatt en politisk disciplinsnämnd riktad mot självständiga domare i landets högsta domstol.

Nobels fredspris gick i år gick till två kända journalister, filippinska Maria Ressa och ryska Dmitrij Muratov. En annan uppmuntrande demokratimarkering var att Österrikes högerpopulistiska före detta *Wunderkind* och förbundskansler Sebastian Kurz (35) i år tvingades lämna politiken, efter avslöjandet att han använt skattepengar till att muta tabloiden *Österreich* att publicera förfälskade opinionsundersökningar.

Att ställa till svars också de journalister och media som likt *Österreich* sprider desinformation är svårare, men ett steg i den riktningen var att Facebook i oktober råkade ut för en besvärlig visselblåsare. Före detta FB-anställda Frances Haugen kunde inför senaten i USA dokumentera hur plattformen med hjälp av ogenomskinliga algoritmer medvetet har främjat polarisering och våld, eftersom det bedömdes öka företagets vinster (på kort sikt).

Paralleller drogs i sammanhanget till andra mäktiga industrier, till exempel tobaks- och oljebranscherna som också de historiskt har påverkat och fortfarande påverkar opinionen genom massiv lobbying och köpta ”experter”.

På samma sätt som autokratiska statsledare som Polens Kaczyński och Ungerns Orbán strävar till att montera ner kritiska media och andra balanserande mekanismer, kan stora företag och branscher utvecklas till hot mot demokratin – nationellt och internationellt. Det är inte bara ryska trollfabriker som kan mobilisera demonstranter på andra sidan jordklotet, också så kallade sociala media är redo att manipulera val och blåsa under antisocialt hat-prat om de ser det som lönsamt.

I dag har till exempel Facebook-ägaren Mark Zuckerberg tillgång till information om miljarder människors privatliv – information som är guld värd för annonsörer, men också för politiska aktörer. Situationen är inte mindre absurd för att vi frivilligt har sålt oss till djävulen. Om vi i misstag har ”röstat” fram en destruktiv makthavare över våra digitala liv måste vi i demokratins namn också kunna avsätta dessa cyberkejsare.

Ett globalt, icke-vinstdrivande nätforum, byggt enligt samma logik som gäller för public service i traditionella etermedia, skulle vara ett värdigt projekt för EU att utveckla. Om vi ska ta idén om demokrati på allvar, alltså.

6.12.2021

Uppföljning: Pegasus

USA:s handelsdepartement svartlistade i november cyberföretaget NSO, känt för hackerprogrammet Pegasus (se ”Med spionen i fickan” på denna plats i föregående nummer). NSO och ett annat israeliskt företag i samma bransch, plus ett ryskt och ett från Singapore, får inte längre verka i USA eftersom deras verksamhet sägs stå ”i motsättning till USA:s utrikespolitiska och säkerhetspolitiska intressen” och ”ge diktaturer medel för att spåra och förfölja olikänkande, journalister och aktivister, samt tysta opposition” (*DN* 14.11).

En bannlysning av två företag med bas i landets huvudallierade Israel är en mycket ovanlig markering från USA:s sida. Det är osannolikt att det hade kunnat ske under den föregående presidentens egid. *TS*